

DE VLAAMSE MINISTER VAN FINANCIËN EN BEGROTING, WONEN EN ONROEREND ERFGOED

MEDEDELING AAN DE VLAAMSE REGERING

Betreft: stand van zaken afbouw wachtlijst restauratie- en erfgoedpremies en bijsturing premiestelsel onroerend erfgoed

Tijdens deze Regeerperiode is het afbouwen van de wachtlijst voor restauratiepremies en erfgoedpremies volgens de bijzondere procedure en het bijsturen van het premiestelsel naar een systeem gebaseerd op redelijke verwachtingen en beter afgestemd op beleidsprioriteiten, een belangrijke doelstelling. Op drie jaar tijd is bijna 174 miljoen euro geïnvesteerd in restauratie- en erfgoedpremies volgens de bijzondere procedure en meer dan 80 miljoen euro in meerjarenpremieovereenkomsten.

Het premiestelsel is bijgestuurd, waarbij enerzijds de scope van de bestaande erfgoedpremie-standaardprocedure is verruimd, en anderzijds de erfgoedpremie-bijzondere procedure is vervangen door een systeem met oproepen. Om in te spelen op de verhoogde vraag naar premies volgens de standaardprocedure en hier geen wachtlijst te creëren, is het jaarlijkse budget daarvoor meer dan verdubbeld (40 miljoen euro vanaf 2022). Door het nieuwe oproepensysteem is alvast de aangroei van de wachtlijst een halt toegeroepen.

In 2021 is ook een kalender afgesproken voor een beperkt aantal oproepen, waarvan de begrotingsimpact begint te gelden vanaf 2023. Op die manier kan het systeem alvast worden uitgetest. Door de combinatie van engagementen en een forse aanwas van de wachtlijst in de aanloop naar het nieuwe premiestelsel (2020) vordert de afbouw van de wachtlijst echter zeer traag. De Relancemiddelen boden in 2021 en 2022 gelukkig een zeker soelaas, zowel voor de afbouw van de wachtlijst als voor het lanceren van de eerste oproepen.

Afbouw wachtlijst

Eén van de hoofddoelstellingen van het onroerenderfgoedbeleid voor deze regeerperiode is het afbouwen van de wachtlijst voor restauratie- en erfgoedpremies, die sinds het in werking treden van het Onroerenderfgoeddecreet en het bijhorende Onroerenderfgoedbesluit nooit geziene proporties heeft aangenomen. De beleidsnota Onroerend Erfgoed vermeldde in 2019 nog een wachtlijst met 471 dossiers, voor een totaal van 262.473.475,92 euro (stand van zaken na de eerste programmatie). Anno 2022 (opnieuw na de eerste programmatie) staat de teller op 331 dossiers voor een totaal van

204.902.630,45 euro. Sinds het begin van deze regeerperiode is er nochtans aanzienlijk geïnvesteerd in restauratie- en erfgoedpremies: tot nu toe zijn in totaal 289 premies toegekend, voor een totaal van 173.793.453,83 euro. Een overzicht van het jaarlijkse aantal toegekende premies en het overeenstemmende, totale premiebedrag:

	Privé		Openbaar		Eredienst		Totaal	
	#	€	#	€	#	€	#	€
2019	44	20.961.082,84	21	20.798.363,55	10	11.029.001,01	75	52.788.447,40
2020	51	29.881.455,51	22	14.054.432,53	3	3.612.946,21	76	47.548.834,25
2021	44	15.140.183,71	47	39.534.689,01	47	18.781.299,46	138	73.456.172,18
Totaal	139	65.982.722,1	90	74.387.485,09	60	33.423.246,7	289	173.793.453,83

Het lijkt contradictorisch dat ondanks de investeringen de afbouw van de wachtlijst amper lijkt te vorderen. Daar zijn een aantal redenen voor:

- Tot de hervorming van het premiestelsel in 2020 was het afbouwen van de wachtlijst eigenlijk een relatief gegeven. De oorzaak was te vinden in de premierregelgeving, die weliswaar uitging van een chronologische afhandeling van goedgekeurde dossiers, maar tegelijk een aantal uitzonderingscategorieën omvatte, de zogenaamde 'voorafnamecategorieën'. Nieuwe dossiers die binnen een voorafnamecategorie pasten kregen voorrang bij het toekennen van een premie. Voorafnamedossiers palmde uiteindelijk het gros van het beschikbare budget in, ten koste van dossiers die al jaren op een premie wachten. Voorafnamedossiers kwamen slechts erg tijdelijk op de wachtlijst terecht. Enigszins tegenstrijdig is wel dat 'hoogdringende dossiers' een voorafnamecategorie vormden, maar dat wachtlijstdossiers die initieel niet hoogdringend waren dat door de lange wachttijd wel werden;
- In 2020 is het premiestelsel drastisch hervormd. De erfgoedpremiereregeling volgens de bijzondere procedure werd vervangen door een systeem met oproepen (zie verder). Dit leidde tot een aanzienlijke stroom aanvragen van premienemers die nog snel gebruik wilden maken van de oude regeling (een fenomeen dat zich ook voordeed in de aanloop naar het Onroerenderfgoeddecreet en -besluit in 2013-2014). Begin 2021 bleek de teller voor de wachtlijst op 561 dossiers te staan, voor een totaal premiebedrag van 304.468.767,32 euro, meer dus dan aan het begin van de regeerperiode. Het nieuwe oproepensysteem heeft de aanwas van de wachtlijst en ook het probleem van de voorafnames wel een halt toegeroepen.

Niettemin is er de voorbije jaren aanzienlijk in erfgoedpremies geïnvesteerd. Een aantal opmerkelijke accenten:

- Er worden relatief veel privé-dossiers en openbare dossiers betoelaagd. Dat heeft te maken met de aard van de voorafnamecategorieën, die een focus hebben op wonen en 'investeren';
- In 2021 komt daar de impact van het 'Relanceplan Vlaamse Veerkracht' bij. In het kader van dit plan ontving het beleidsveld Onroerend Erfgoed 100 miljoen euro aan middelen, waarvan in 2021 43.864.664,20 euro is geïnvesteerd in een gerichte selectie van 97 dossiers uit de wachtlijst. De dossiers moesten in brede zin passen in de geest van het Relanceplan en een grote maatschappelijke meerwaarde bieden;
- Het aandeel van de investeringen in erfgoedsites in 'kunststeden' (Antwerpen, Brugge, Gent, Hasselt, Leuven, Mechelen) is vanzelfsprekend groot: in 2019 werden 13 dossiers gehonoreerd voor een totaal van 14.174.332,46 euro, in 2020 24 dossiers voor 23.943.068,59 euro, in 2021 41 dossiers voor 63.286.546,04 euro.

Meerjarenpremieovereenkomsten

Meerjarenpremieovereenkomsten vormen een bijzondere categorie binnen het premiestelsel. Ze zijn gereserveerd voor projecten met een grote maatschappelijke uitstraling, die een bepaald investeringsvolume vertegenwoordigen en waarvoor de Vlaamse regering dan ook bereid is om een sequentie van deelfasen te betoelagen, gespreid over meerdere jaren. De afspraak wordt globaal gemaakt, en de premienemers dienen in een afgesproken jaar 'deeldossiers' in, op basis waarvan een erfgoedpremie wordt toegekend. Deze dossiers gelden ook als voorafname, en vertegenwoordigen aanzienlijke bedragen. Deze staan los van de hoger vermelde wachtlijstgegevens en worden hier afzonderlijk vermeld:

Jaar	# dossiers	Totaal aan premies
2019	20	20.976.494,11
2020	27	30.961.064,75
2021	29	28.603.117,28
Totaal	76	80.540.676,14

Enkele markante dossiers die kunnen genieten van dit regime: de projecten van Herita vzw, Transfo Zwevegem, het patrimonium van Universiteit Gent, de Limburgse mijnsites,... Een aantal meerjarenpremieovereenkomsten blijft nog een paar jaar doorwerken en zal dus aanzienlijke begrotingsimpact blijven hebben (zie verder).

Tot 2021 konden meerjarenpremieovereenkomsten ad hoc worden aangegaan, sinds 2021 zijn ze ook het voorwerp van een oproep, die tweemaal per regeerperiode kan worden georganiseerd. Hiervoor is bewust gekozen: het instrument leidt wel tot goede resultaten, in de zin dat projecten met een grote uitstraling kunnen worden ondersteund, maar anderzijds zet het ook druk op de onroerenderfgoedbegroting. Door ook hier voor een oproepensysteem te opteren, kunnen toezeggingen gecontroleerder verlopen.

Oproepen 2021

In 2021 is het systeem van 'erfgoedpremies via oproepen' geïmplementeerd. De essentie van het systeem is dat vooraf wordt bepaald welk budget er voor premies wordt gereserveerd, welke doelgroepen worden bediend en welke thematische scope dossiers moeten hebben. Een belangrijk element bij oproepen is een geprogrammeerd verloop: de middelen worden in een bepaald jaar gereserveerd, en in de aanloop daarna worden de dossiers geselecteerd die voor die middelen in aanmerking komen. Dossiers die niet worden geselecteerd komen niet op een wachtlijst, maar kunnen pas opnieuw in aanmerking worden genomen bij een nieuwe oproep.

De selectieprocedure verloopt in twee stappen: een preselectie (met jury) op basis van conceptdossiers, en een definitieve selectie (zonder jury) op basis van volledig uitgewerkte projectdossiers. In elk stadium moeten dossiers worden ingediend en beoordeeld tegen vaste richtdata. De termijnen liggen grotendeels vast in de regelgeving. Een oproep leidt ten vroegste twee jaar na het lanceren ervan tot een beslissing over de toekenning van de premie. Deze termijn kan langer zijn, afhankelijk van de tijd die de minister wil geven om een preselectiedossier in een definitief dossier om te zetten. Maar ook dat wordt vooraf bepaald, bij het lanceren van de oproep, zodat duidelijk is wanneer de kredieten voor de premies uiteindelijk moeten worden gereserveerd.

Hoewel de budgettaire marge klein is, gelet op de context van de afbouw van de wachtlijst, het naleven van meerjarenpremieovereenkomsten en andere engagementen (zie verder), heeft de Vlaamse regering toch beslist om deze regeerperiode een aantal oproepen te lanceren. Op die manier kan het systeem al op kleine schaal worden getest.

In functie daarvan is in januari 2021 een eerste kalender afgesproken met de oproepen die vanaf 2021 zouden worden gelanceerd. In globo werden hierin 10 oproepethema's voorzien, goed voor een

totaalbudget van 108.500.000 euro, te besteden in de periode 2023-2026. Enkele oproepen zouden in samenspraak met andere bevoegdheidsdomeinen worden georganiseerd, en in functie daarvan zou 21,5 miljoen euro van het voorziene totaalbudget door de betrokken partners worden aangereikt.

Het gros van de oproepen zou in 2021 en in mindere mate in 2022 worden gelanceerd, in functie van vastleggingen tijdens deze regeerperiode, in 2023 en 2024. Niettemin voorziet de kalender enkele 'herhaaloproepen' (die jaarlijks worden voorzien) en kunnen oproepen voor meerjarenpremieovereenkomsten enkel in het eerste en vierde jaar van de regeerperiode, wat betekent dat er ook in 2023 een oproepenronde is voorzien, waarvan de impact voor volgende legislatuur is (vastleggingen in 2025 en 2026).

In 2021 werden de eerste oproepen gelanceerd, waarbij zeven thema's zijn aangesneden. Voor vier thema's kon het beleidsveld Onroerend Erfgoed een beroep doen op 15 miljoen euro aan middelen uit het Relanceplan.

De gewone oproepen verlopen volgens de in de regelgeving bepaalde doorlooptijd: indienen van een preselectiedossier tegen 1 februari 2022, jurering en preselectie van de kandidaten tegen 1 juni 2022, opmaak van definitieve dossiers tegen 1 februari 2023, goedkeuringsprocedure en toekenning van de erfgoedpremie tegen 1 juni 2023. Voor de gewone oproepen is de indientermijn voor de preselectiedossiers intussen verstreken en loopt de jurering.

Voor de 'relance-oproepen' geldt uitzonderlijk een kortere doorlooptijd, omdat de budgetten die ervoor beschikbaar zijn gesteld uiterlijk in 2022 moeten worden vastgelegd. Dat maakte de indientermijn voor het preselectiedossier (tegen 1 november 2021) en nadien ook voor het definitieve dossier (tegen 1 juni 2022) kort. Ondertussen is voor deze oproepen de preselectiebeslissing genomen.

Van de zeven gelanceerde oproepen zijn er drie ('erfgoed en wonen', 'erfgoed en toerisme', 'restauratie van onderwijsgebouwen') waarvoor middelen uit verschillende beleidsdomeinen/-velden werden gedeeld. Tegenover een 1/3 aandeel vanwege Onroerend Erfgoed (al dan niet relance) staat een 2/3 aandeel vanwege Wonen, Toerisme en Onderwijs.

De oproepprocedures lopen nog, maar op dit moment kan alvast het 'succes' van de oproepen in kaart worden gebracht, met de kanttekening dat zowel het agentschap als de klanten nog moeten wennen aan het proces, en dat zeker de korte termijnen voor de Relance-oproepen een vertekend beeld geven. Niettemin was de respons meer dan bevredigend:

Thema	Voorzien budget	# ontvankelijke dossiers	# gepreselecteerd	Totaal budget
'impulsdossiers met focus op economische invulling van erfgoed'	5 miljoen (relance)	12	5	4.199.906,24
'herbestemming en structurele nevenbestemming van kerken'	5 miljoen (relance)	5	1	1.140.729,17
'erfgoed en wonen'	7,5 miljoen (relance)	7	5	1.638.630,54
'erfgoed en toerisme'	7,5 miljoen (relance)	17	7	6.322.629,88
'hoogdringende dossiers'	5 miljoen (regulier)	10	Nog niet gejureerd.	
'kleine totaalprojecten'	5 miljoen (regulier)	34		
'restauratie van onderwijsgebouwen'	7,5 miljoen (regulier)	19		

Het is nog te vroeg om het succes van de oproepen diepgaand te analyseren. De meeste oproepen leveren een respons op die groter is dan het beschikbare budget, wat herhaaloproepen relevant lijkt te maken. De oproepen 'erfgoed en wonen' en 'herbestemming en structurele nevenbestemming van kerken' genereerden dan weer minder vraag, maar zeker voor het laatste oproeptema zijn er meer dossiers 'aangekondigd'. Hiervoor bleek de periode voor het indienen van kandidaat-dossiers wel degelijk te kort.

Erfgoedpremie volgens de standaardprocedure en andere premies

De erfgoedpremie volgens de standaardprocedure bouwt (met succes) verder op de formule van de onderhoudspremies, die sinds het midden van de jaren 1990 bestaan en de bedoeling hadden regelmatig onderhoud te stimuleren en zo duurdere restauraties te vermijden. In dezelfde periode is Monumentenwacht opgericht, vanuit eenzelfde bekommernis.

Het premiesysteem gaat uit van laagdrempeligheid, met vlot toegankelijke premies, maar voor beperkte bedragen. Dat is ook voor de overheid financieel behapbaar. Het systeem was vanaf het begin een groot succes en leidt ook tot resultaten. Het blijft de bedoeling de premie 'uit de wind' te houden en vlot te blijven aanbieden.

Bij het hertekenen van het premiestelsel is de erfgoedpremie volgens de standaardprocedure gevrijwaard, maar is de scope ervan gevoelig verruimd. Waar voorheen 25.000 euro als betoelaagbaar maximum gold, is dit nu 250.000 euro. Het systeem blijft wel bedoeld om onderhoud te stimuleren en kleinschalige projecten te realiseren, en niet zozeer om grotere projecten gefaseerd te bedienen. Om die reden zijn ook beperkingen ingebouwd, en is de 'herhaaloproep' 'kleine totaalprojecten' in het leven geroepen. Niettemin wordt de instroom van aanvragen voor premies volgens de standaardprocedure nauwgezet opgevolgd en is het jaarbudget gevoelig verhoogd (30 miljoen in 2021). Het blijft immers de bedoeling om de standaardprocedure 'open' te houden en wachtlijsten te vermijden.

Prognose voor de rest van de regeerperiode

Na de eerste programmatie van 2022 heeft de wachtlijst volgende omvang (overzicht met de dossiers gesorteerd op ouderdom):

Jaar van ontvankelijkheid	Aantal dossiers	Totaal geraamd premiebedrag
2014	72	49.234.601,89
2015	83	54.227.681,09
2016	0	0
2017	9	3.913.984,48
2018	19	7.920.663,93
2019	49	28.541.877,49
2020	43	23.301.195,64
2021	56	37.762.625,93
Totaal	331	204.902.630,45

Pro memorie: de overgrote meerderheid van dossiers (213, voor een totaal van 152.887.996,29 euro) heeft een openbaar karakter of betreft erediensgebouwen.

De afbouw van de wachtlijst zal zich verder moeten afspelen tegen de achtergrond van andere engagementen:

- Het honoreren van de erfgoedpremie volgens de standaardprocedure. Het blijft de absolute ambitie om deze premie uit de wind te houden en hier wachtlijsten te vermijden. Met de standaardprocedure kunnen vele dossiers worden gehonoreerd en de investeringen lonen op langere termijn. Dit is volledig in lijn met de doelstelling in de beleidsnota om gericht te investeren en goed huisvaderschap, solidariteit en duurzaamheid daarbij als uitgangspunt te nemen. Een voldoende reserve voor de standaardprocedure is dus een permanent aandachtspunt. Voor de komende jaren is het initieel geprogrammeerde bedrag daarom verhoogd van 30 naar 40 miljoen euro per jaar. Idealiter gaat dit instrument ook gepaard met goede monitoring, waarbij ook investeringsnoden in beeld komen. In dit licht is de 'Monitor' die Monumentenwacht in 2020 opstartte met een nulmeting van de 'staat van het erfgoed', een inspirerend instrument, al ligt de focus ervan op leden van Monumentenwacht, die het doorgaans goed voor hebben met erfgoed. Niettemin toont de Monitor aan dat regelmatige controles en gericht plannen hun vruchten afwerpen en ook bij het investeren een aandachtspunt moeten blijven. Een voldoende reserve voor de standaardprocedure is dus een permanent aandachtspunt. Voor de komende jaren is het initieel geprogrammeerde bedrag daarom verhoogd van 30 naar 40 miljoen euro per jaar, wat een aanzienlijk engagement is;
- Het honoreren van de eerste oproepen (vanaf 2022 met Relancemiddelen, vanaf 2023 op regulier budget) en van de oproepen die in 2022 en 2023 worden gelanceerd, conform de oproepenkalender van januari 2021:

Lanceringsjaar	Oproepthema	Bedrag	Beoogd vastleggingsjaar
2022	'Hoogdringende dossiers'	5.000.000	2024
	'Kleine totaalprojecten'	5.000.000	
	'impulsdossiers met focus op economische invulling van erfgoed'	10.000.000	
	'herbestemming en structurele nevenbestemming van kerken'	10.000.000	
2023	'Hoogdringende dossiers'	5.000.000	2025
	'Kleine totaalprojecten'	5.000.000	

De nog geprogrammeerde oproepen zijn herhaaloproepen, met thema's die ook al in 2021 aan bod kwamen en een goede respons opleverden, waardoor de relevantie niet in twijfel moet worden getrokken. De oproepen worden overigens op vraag van de sector ruim vooraf aangekondigd, zodat initiatiefnemers aanvragen kunnen organiseren. Zo wordt nu al ingespeeld op de aangekondigde vervolgooproep 'herbestemming en structurele nevenbestemming van kerken'.

Ook aangekondigd in de oproepenkalender is de oproep voor meerjarenpremieovereenkomsten, die conform de regelgeving in het eerste en vierde jaar van de legislatuur kan worden georganiseerd. Hiervoor is een budget aangekondigd van 15 miljoen euro, gespreid vast te leggen tussen 2024 en 2026. Deze oproep is evenwel als optioneel te beschouwen, afhankelijk van de budgettaire ruimte;

- Het honoreren (voor al toegekende premies) van actualisaties. Vastgelegde premiebedragen kunnen op basis van concrete aanbestedingen met maximaal 10% en tot een maximumbedrag van 125.000 euro worden verhoogd in geval van stijgingen van de prijsherzieningsindexen of bijkomende schade aan het erfgoed. Hiervoor moet steeds een reserve worden voorzien. De actualisatieclausule is vooral relevant voor wachtlijstdossiers. Bij het oproepensysteem is de wachttijd tussen het indienen van een preselectiedossier en het toekennen van de premie immers beperkt en voorspelbaar;

- Het honoreren van ad hoc engagementen van de Vlaamse regering, met name investeringen in de Bourlaschouwburg in Antwerpen en de opera van Gent;
- Het honoreren van andere premiesoorten (onderzoekspremie, varend erfgoed, archeologie en menselijke inhumatieresten);
- Het honoreren van de al afgesloten meerjarenpremieovereenkomsten (dit is weliswaar een uitdovend verhaal, vanaf 2024).

Deze engagementen leveren voor de komende 3 jaar het volgende totaalbeeld op:

	MJO	EPSP	Actualisaties	Andere premiesoorten	Ad hoc projecten	Oproepen	Totaal
2022	23.824.512	40.000.000	3.000.000	4.270.000	0	0	71.094.512
2023	18.219.973	40.000.000	3.000.000	6.475.000	2.000.000	12.500.000	82.194.973
2024	10.009.543	40.000.000	3.000.000	6.475.000	10.000.000	35.000.000	104.484.543
Tot.	52.054.028	120.000.000	9.000.000	17.220.000	12.000.000	47.500.000	

In de wetenschap dat het jaarlijks gereserveerde bedrag voor premies en subsidies in de brede zin van het woord in grootteorde 105 miljoen euro per jaar bedraagt, betekenen deze engagementen dus een zeer krappe marge voor de afbouw van de wachtlijst.

De Vlaamse minister van FINANCIËN EN BEGROTING, WONEN EN ONROEREND ERFGOED,

Matthias DIEPENDAELE